

*mgr Arkadiusz D. Leśniak-Moczuk*¹

Politechnika Rzeszowska

Bezpieczeństwo w społeczności lokalnej w kontekście przejawów demoralizacji nieletnich

WSTĘP

Przestrzeń fizyczna oznaczająca miejsce zamieszkania powiązana z przestrzenią społeczną stanowi lokalne środowisko. Społeczność lokalna traktowana jako podmiot działań układu lokalnego stanowi wspólnotę zajmującą przestrzeń osadniczą, żyjącą i zaspokajającą swoje potrzeby na tej przestrzeni (Sowa, 1988, s. 55). W miejscu zamieszkania zawierane i podtrzymywane są więzi społeczne poprzez pomoc sąsiedzką, dobre stosunki społeczne i wzajemne zaufanie. Na poziom bezpieczeństwa we wspólnotach lokalnych wpływają działania i relacje pomiędzy jednostkami, rodzinami i grupami wynikające z pokrewieństwa, sąsiedztwa oraz typu zajęć przez nich wykonywanych. Stosunki społeczne w społeczności kształtuje także wewnętrznie doświadczana przynależność zabarwiona uczuciowo, emocjonalnie na poziomie sfery symbolicznej. Maria Wieruszewska zwraca uwagę na zakres dążeń solidarnościowych, typ uczestnictwa w życiu społecznym i charakter społecznej więzi w społeczności lokalnej (Wieruszewska, 1989, s. 302–323), bowiem charakter tych relacji decyduje o poziomie bezpieczeństwa w społeczności lokalnej. Członkowie społeczności lokalnej nie mogą stworzyć jej w sposób zamierzony i celowy, ale warunki istnienia społeczności wpływające na bezpieczeństwo do pewnego stopnia zależne są od ich postępowania. Postawy społeczne jednostek są kształtowane przez urodzenie, wychowanie, edukację, pracę zawodową i działalność społeczną w danym środowisku lokalnym. Niepożądanymi zjawiskami wpływającymi na obniżanie stanu bezpieczeństwa we wspólnotach lokalnych są między innymi popełniane czyny zabronione.

Zgodnie z podanymi wyżej uwarunkowaniami funkcjonowania społeczności lokalnych, stan bezpieczeństwa lokalnego może w dużym stopniu zależeć od wpływu otoczenia, w którym wzrasta młode pokolenie. Przejmowanie wzorców, obser-

¹ Adres korespondencyjny: e-mail: ad.lesniak.@gmail.com. ORCID: 0000-0001-7758-5519.

wacja zjawisk w miejscu zamieszkania kształtują postawy skłaniające do racjonalnych bądź patologicznych zachowań, co zmniejsza poziom bezpieczeństwa.

Celem niniejszego artykułu jest próba ukazania wpływu stosunków międzyludzkich i wybranych przykładów patologii społecznej w społecznościach lokalnych na przejawy demoralizacji nieletnich. Przedmiotem opracowania jest analiza wybranych zachowań demoralizujących uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych, mających miejsce w społecznościach lokalnych Rzeszowa i Białegostoku.

W artykule postawiono następującą tezę: na wyższy poziom demoralizacji nieletnich wpływa zakłócanie bezpieczeństwa poprzez patologiczne zjawiska w środowisku lokalnym, zaś poczucie bezpieczeństwa poprzez doświadczanie pozytywnych relacji w najbliższym otoczeniu usposabia nieletnich pozytywnie. Teza ta została poddana weryfikacji w oparciu o wyniki badań empirycznych przeprowadzonych metodą sondażową, za pomocą techniki ankietowania uczniów w szkołach podstawowych i gimnazjach w Białymstoku i Rzeszowie w 2017 r., przy zastosowaniu narzędzia kwestionariusza ankiety w formie elektronicznej.

Na zawartość opracowania składa się: opis celów i sposobów zapewnienia lokalnego bezpieczeństwa, interpretacja kategorii nieletnich, metodyka badań empirycznych oraz analiza wybranych przejawów demoralizacji nieletnich w kontekście poczucia bezpieczeństwa w społecznościach lokalnych.

BEZPIECZEŃSTWO W SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ

Konsekwencją przemian lokalności w epoce globalizacji jest pojawianie się nowych zagrożeń zakłócających porządek społeczny w społecznościach lokalnych, niespełniających funkcji ochronnych, takich jakie zapewniała naturalna wspólnota. Bezpieczeństwo lokalne to stan wewnątrz społeczności lokalnej regulowany przez zespół norm prawnych i pozaprawnych, których przestrzeganie umożliwia normalne współżycie ludzi w określonym miejscu i czasie (Płowucha, 1995, s. 32), funkcjonowanie mieszkańców danej społeczności, ich ochrona przed przestępczością oraz innymi zagrożeniami. Podmiotem bezpieczeństwa lokalnego jest społeczność lokalna, przedmiotem zaś są obywatele i ich sprawy rozpatrywane na poziomie lokalnym. Celem bezpieczeństwa lokalnego jest zapewnienie odpowiedniego poziomu życia mieszkańcom danej społeczności lokalnej (Moczuk, 2009, s. 107). Zapewnieniem bezpieczeństwa i porządku publicznego zajmują się policje administracyjne, zarówno formacje uzbrojone i umundurowane jak Policja i Straż Graniczna, oraz wyspecjalizowane cywilne organy administracji publicznej. Ochroną osób i mienia zajmują się podmioty prowadzące działalność gospodarczą i służby porządkowe organizatorów imprez masowych (Bałandynowicz, 2009, s. 13–25; Pieprzny, 2007, s. 7; Spelman, Eck, 1989, s. 2; Trojanowicz, Carter, 1988, s. 11–12).

System współpracy Policji ze społecznością lokalną jako „nowa filozofia” działania Policji, nosi nazwę *Community policing*. Pojęcie to jest nowym podejściem do stosowania i egzekwowania prawa przez Policję, przejawem nowoczesnego myślenia w Policji. Takie podejście prowadzi do zmiany w relacjach na linii Policja – obywatele, w których w imię idei bezpieczeństwa lokalnego policjant powinien obywatelom doradzać, wspierać ich, a także razem z nimi uzgadniać i realizować inicjatywy społeczne (Działoszyński, 2012, s. 2; Hołyst, 2011, s. 161–183; Kappeler, Gaines, 2011, s. 7–9). Idea *Community policing* zawiera następujące elementy: tworzenie zaufania służącego efektywnemu partnerstwu z obywatelami, stosowanie taktyki i strategii polegającej na rozwiązywaniu problemów, zmiana policyjnej struktury organizacyjnej i mentalności (Działoszyński, 2012, s. 2; Miller, Hess, Orthmann, 2014, s. 4–5).

We współpracy tej ze strony Policji biorą udział dzielnicowi. Ustawowo (Ustawa 2000) dzielnicowy inicjuje działania profilaktyczne w społeczności lokalnej i wykonuje zadania administracyjno-porządkowe, rozpoznaje zagrożenia i przeciwdziała przyczynom ich powstawania, zawiadamia o przestępstwie i zabezpiecza miejsca przestępstw. W ramach szerokiego katalogu zadań dzielnicowy poznając rejon swojego działania powinien rozumieć realia społeczności lokalnej, by na bazie struktury społecznej monitorować panujące tam stosunki międzyludzkie (Gontarzewski, 2007, s. 53). Rosną oczekiwania obywateli wobec dzielnicowego w dziedzinie gwarancji bezpieczeństwa poprzez szybkie reagowanie na sytuacje zagrożeń, działania w zapobieganiu przestępczości i aktywność w ściganiu przestępców. Dzielnicowy powinien służyć mieszkańcom jako przedstawiciel prawa, a nie tylko jako jego egzekutor (Jaworska, Stefański, 2007, s. 20).

Prowadząc profilaktykę i prewencję zachowań demoralizujących, instytucje lokalne odpowiedzialne za bezpieczeństwo publiczne mogą wzorować się na dobrych praktykach z innych krajów. W Nowym Jorku szef Policji William Bratton wprowadził program „Jakość życia”, którego celem było tworzenie bezpiecznych przestrzeni w dzielnicach miasta (Bratton, 1999). Miejscami podatnymi na występowanie przestępczości i koncentracji zachowań aspołecznych są na przykład: pustostany wzbudzające poczucie strachu, restauracje, dyskoteki, puby, nocne sklepy, supermarkety, galerie, dworce, deptaki, ciągi komunikacji pieszej (Skiba, 2013, s. 217).

Istotną rolę w zakresie bezpieczeństwa odgrywa porządek przestrzenny. Według teorii „wybitych szyb” G.L. Kellinga i C.M. Colesa kładzie się nacisk na zarządzanie przestrzenią miejską. Pozostawiona wybita szyba w budynku przyciąga sprawców do wybijania następnych szyb. Budynki sprawiające wrażenie zaniedbanych, pozbawionych nadzoru, prowokują zachowania niezgodne z przyjętymi normami. Degradacja przestrzeni publicznej prowokuje drobną przestępczość, co może przekształcać się w przestępczość „cięższego kalibru” (Kelling, Coles, 2000).

NIELETNI W ŚWIETLE PRAWA

Określenie pojęcia „młodzież” sprawia trudności metodologiczne na gruncie współczesnych nauk społecznych. W przepisach prawa brak jednoznacznej i ścisłej granicy wiekowej między „dziećmi”, „młodzieżą” i „dorosłymi”. Analizę kategorii młodzieży spotyka się na gruncie prawa rzymskiego, prawa konstytucyjnego, prawa karnego, prawa administracyjnego, prawa cywilnego, prawa pracy (Broniatowski, 2017, s. 2–3).

Na gruncie prawa karnego, aby sprawcy można było przypisać winę, musi on do tego być zdolny. Jest to możliwe wówczas, gdy podmiot przestępstwa jest poczytalny oraz osiągnął w rozwoju osobniczym wiek, który implikuje dojrzałość. Granicą odpowiedzialności karnej stanowiącą podstawę ukarania jest wiek 17 lat (Lubelski, 1988, s. 52–56). Osoba, która dokonała czynu zabronionego przed 13. rokiem życia, nie może być ukarana. W kodeksie karnym istnieje określenie „nieletniego”, którym jest osoba w wieku poniżej 17. roku życia (art. 10 § 1). Wśród nieletnich rozróżnia się: nieletniego niezdolnego do ponoszenia winy, czyli do popełnienia przestępstwa (art. 1 § 3), ale zdolnego do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary (art. 1 § 1); nieletniego, który może odpowiadać za popełnienie niektórych przestępstw, określonych w kodeksie karnym (art. 10 § 2). W ustawie z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich wyróżnia się: osoby w wieku do lat 18 wskazujące przejawy demoralizacji (art. 1 § 1 pkt 1 i art. 2), osoby, które dopuściły się czynu karalnego po ukończeniu 13. roku życia, ale nie ukończyły lat 17 (art. 1 § 1 pkt 2), osoby w wieku do 21 lat, wobec których orzeczono środki wychowawcze lub poprawcze (art. 1 § 1 pkt 3) (Błachut, Gaberle, Krajewski, 2004, s. 317–318).

W prawie pojawia się pojęcie demoralizacji nieletniego (Kaczmarek, 1990). Wśród przejawów demoralizacji wymienić można: ucieczki z domów lub placówek opiekuńczo-wychowawczych, zachowania patologiczne (alkoholizm, narkomania, prostytutka, tworzenie nieformalnych grup), porzucanie szkoły, brak opieki ze strony rodziców czy opiekuna, przebywanie w środowiskach kryminogennych, popełnianie czynów karalnych i innych czynów zabronionych, brutalizacja zachowań wobec rówieśników i osób dorosłych (Sochacki, 2008, s. 8). Pojęcie „przestępczość nieletnich”, używane jest w języku potocznym w znaczeniu szerokim, jako zachowania świadczące o demoralizacji nieletnich.

METODYKA BADAŃ EMPIRYCZNYCH

Badania empiryczne zostały przeprowadzone w ramach międzynarodowego projektu ISRD-3 *The International Self-Report Delinquency Study* (Międzynarodowe Badania Zachowań Dysfunkcyjnych Młodzieży Szkolnej), prezentującego obraz uwikłania nieletnich w zachowania demoralizujące. W trzeciej edycji ISRD-3 prowadzonej przez Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku w latach

2017–2018, autor artykułu w trzyosobowym zespole doktorantów zrealizował badania pod kierownictwem prof. dr hab. Ewy Guzik-Makaruk.

W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego polegającą na gromadzeniu faktów, informacji, danych statystycznych dotyczących stanu i dynamiki rozwoju zjawisk strukturalnych i funkcjonalnych. Wyniki badań realizowanych na reprezentatywnych próbach statystycznych, odzwierciedlających stan rzeczywisty, charakteryzujących populację generalną, służą opisowi i wyjaśnianiu zjawisk masowych oraz mogą być uogólniane na populację generalną. Na ograniczenia tej metody wynikające z wielkości losowanej próby badawczej może mieć wpływ osiągalność czasowa i terytorialna przedmiotu badań, zasoby materialne i organizacyjne przeznaczone na badania oraz przyjęte techniki badań. Jako technikę badawczą zastosowano w niniejszym badaniu ankietę, z narzędziem kwestionariusza z pytaniami wynikającymi z celu badań wraz z kafeterią proponowanych odpowiedzi, spośród których respondent samodzielnie zaznaczał wybrane przez siebie. Ograniczenia tej techniki mogą wynikać ze sformułowania pytań w sposób mało zrozumiały, nieuwzględniający poziomu wiekowego i intelektualnego respondentów, sugerujących odpowiedzi w kafeterii oraz nieściśłych instrukcji przy poszczególnych pytaniach.

W realizowanych badaniach wzięto pod uwagę następujące zmienne zależne mogące mieć wpływ na kształtowanie postaw i zachowań młodych ludzi dorastających w społecznościach lokalnych: rozpoznawalność przez sąsiadów, współdziałanie i pomoc sąsiedzka, zżyte sąsiedztwo, poziom zaufania, wzajemne relacje ludzi, sprzedaż narkotyków, przestępstwa i bójki, pustostany. Młodzież szkolna podczas ankietowania wskazywała poziom swojego udziału w następujących przejawach demoralizacji: piractwo internetowe (filmy, muzyka), zranienie zwierzęcia, zrobienie graffiti, noszenie ze sobą broni, kradzież ze sklepu, kradzież bez przemocy, udział w bójce w miejscu publicznym, wandalizm, okradzenie samochodu, grożenie w celu odebrania pieniędzy, pobicie powodujące uszkodzenie ciała, kradzież roweru, sprzedaż narkotyków, włamanie w celu dokonania kradzieży, kradzież motoru lub samochodu, kontakt z używkami takimi jak: alkohol, marihuana/haszysz, „miękkie” narkotyki, Relewin, „twarde” narkotyki.

Do doboru próby badawczej według wskazań projektu ISRD-3 zastosowano w ramach schematu probabilistycznego dobór zespołowy. Do próby badawczej losowano z populacji generalnej, składającej się ze wszystkich szkół podstawowych i gimnazjalnych, pożądaných zgodnie z przedmiotem badań, w Białymstoku i Rzeszowie, poszczególne zespoły, którymi były wszystkie klasy VI w każdej szkole podstawowej i wszystkie I, II klasy w każdej szkole gimnazjalnej. Spośród 92 szkół w obu miastach (51 w Białymstoku oraz 41 w Rzeszowie) w badaniach udział wzięło 90 szkół, a pozostałe dwie szkoły odmówiły uczestnictwa. Do próby badawczej losowano poszczególne klasy z wykazu wszystkich klas podanych przez szkoły, według stworzonego do tego celu algorytmu. A z wylosowanych

klas wszyscy uczniowie stanowili respondentów do wypełniania ankiet. Z populacji uczniów wskazanych dla dwóch miast próba wyniosła 4572 uczniów. Badania zostały przeprowadzone w czerwcu 2017 r., tzn. w ostatnim miesiącu roku szkolnego. Dlatego ustalając próbę badawczą z Polski uwzględniono czas przeprowadzania badania i przyjęto wskaźnik zwrotności ankiet na poziomie 40%. W konsekwencji zakładanej absencji uczniów w ostatnim miesiącu zajęć szkolnych przed wakacjami w wypełnianiu ankiet uczestniczyło 1033 uczniów w Białymstoku i 1146 w Rzeszowie – łącznie 2179 respondentów. Badania objęły swym zasięgiem około 0,5% populacji uczniów z tych szkół. Próba badawcza stanowi próbę reprezentatywną charakteryzującą się określoną liczebnością oraz właściwościami statystycznymi całej badanej zbiorowości.

Po przeprowadzeniu ankietowania w szkołach za pomocą kwestionariusza w wersji elektronicznej online, pod nadzorem nauczycieli, dostosowano zebrane dane do wprowadzenia w program statystyczny Statistical Package for the Social Sciences (SPSS). Następnie przeprowadzono obliczenia statystyczne danych z ankiet w tym programie. Współzależność zmiennych została zbadana z wykorzystaniem testu niezależności χ^2 chi-kwadrat.

ANALIZA WPŁYWU ZJAWISK W SPOŁECZNOŚCIACH LOKALNYCH NA PRZEJAWY DEMORALIZACJI NIELETNICH

Badania prezentowane w opracowaniu stanowią kontynuację projektu badawczego ISRD realizowanego przez Northeastern University College of Social Sciences and Humanities w Stanach Zjednoczonych Ameryki w 35 krajach świata od 1992 r. Międzynarodowe badania porównawcze przedstawiają obraz uwikłania małoletnich w zachowania dysfunkcjonalne jak uzależnienia, przestępczość, czyny zabronione – tak w roli ofiar, jak i sprawców. Zgodnie z założeniami drugiej edycji ISRD-2 (2006–2007) i trzeciej ISRD-3 (2017–2018), w których udział brała Polska, przebadano młodzież szkolną w dwóch polskich miastach. Głównym celem projektu ISRD jest obserwowanie i porównywanie różnic, podobieństw oraz tendencji w przestępczości nieletnich i wiktyimizacji nieletnich pomiędzy poszczególnymi państwami oraz odkrywanie teorii kryminologicznych związanych z przestępczością nieletnich.

Bezpieczeństwo w miejscu zamieszkania zależy między innymi od lokalnych okoliczności wpływających na wychowywanie młodego pokolenia, bowiem kontakty interpersonalne w środowisku zagrożonym patologią społeczną kształtują świadomość i skłaniają nieletnich do naśladownictwa nagannych zachowań, co może być czynnikiem determinującym demoralizację młodego pokolenia.

Skalę i wskaźniki procentowe czynów zabronionych popełnionych w ciągu roku przed badaniem w 2017 r., przez uczniów badanych klas ze szkół w Białymstoku i Rzeszowie, zamieszczono w tabeli 1.

Tabela 1. Czyny zabronione wykonywane przez nieletnich w Białymstoku i Rzeszowie

Wykonywanie zabronionych czynności	Liczność	Odsetek ¹⁾
piractwo internetowe (filmy, muzyka)	588	27,0
zranienie zwierzęcia	120	5,5
zrobienie graffiti	115	5,3
noszenie ze sobą broni	108	5,0
kradzież ze sklepu	101	4,6
kradzież bez przemocy	91	4,2
udział w bójce w miejscu publicznym	69	3,2
wandalizm	67	3,1
okradzenie samochodu	30	1,4
grożenie w celu odebrania pieniędzy	27	1,2
pobicie powodujące uszkodzenie ciała	27	1,2
kradzież roweru	25	1,1
sprzedaż narkotyków	23	1,1
włamanie w celu dokonania kradzieży	22	1,0
kradzież motoru lub samochodu	16	0,7
żadna z wyżej wymienionych	1378	63,2

¹⁾ Suma nie musi wynosić 100%, gdyż można było wskazać dowolną liczbę wariantów odpowiedzi.

Źródło: opracowanie i obliczenia własne.

Niespełna 2/3 badanych nieletnich nie popełniło żadnego czynu będącego przejawem demoralizacji. Największa jest skala piractwa internetowego sprowadzająca się do nielegalnego ściągania filmów i muzyki, którego dopuszcza się ponad 1/4 respondentów. Kolejne trzy czyny: ranienie zwierząt, robienie graffiti, noszenie ze sobą broni są udziałem około 5% respondentów. Do drobnych kradzieży ze sklepu bez przemocy przyznało się ponad 4% badanych, a w bójkach w miejscach publicznych i wandalizmie bierze udział ponad 3%. Pozostałe czyny są udziałem mniejszego odsetka nieletnich rzędu 1%. Wszystkie przejawy demoralizacji nieletnich są w większym stopniu udziałem osób płci męskiej. W tabeli 2 zestawiono udział uczniów deklarujących kontakt z używkami.

Tabela 2. Kontakt z używkami nieletnich w Białymstoku i Rzeszowie

Kontakt z używkami	Liczność	Odsetek ¹⁾
alkohol	366	16,8
marihuana/haszysz	74	3,4
lekkie narkotyki	29	1,3
Relevin	23	1,1
ciężkie narkotyki	23	1,1
brak kontaktu z używkami	1739	79,8

¹⁾ Suma nie musi wynosić 100%, gdyż można było wskazać dowolną liczbę wariantów odpowiedzi.

Źródło: opracowanie i obliczenia własne.

Niespełna 80% badanej populacji nieletnich deklaruje brak kontaktu z używkami. W badanej zbiorowości aż 17% uczniów umiało kontakt z alkoholem, co oznacza, że pił co szósty ankietowany uczeń w wieku 12–15 lat. Kontakt z narkotykami w różnej postaci dotyczy 5–6% uczniów (tu jedynie zerowy wynik byłby zadowalający). Nie ma różnic w częstości spożycia alkoholu przez chłopców i dziewczęta, nawet minimalnie większy odsetek dziewcząt niż chłopców spożywa alkohol. W kontakcie z narkotykami 2–3 razy większy odsetek chłopców niż dziewcząt udziela na poszczególne pytania odpowiedzi twierdzących. Prawie 30% 15-latków przyznaje się do picia alkoholu. Wiek wpływa także na palenie marihuany, o ile wśród 12-latków było takich przypadków poniżej 1%, o tyle wśród 15-latków aż 8%. A narkotyki miękkie bardzo często są tylko początkowym etapem uzależnienia. Taki odsetek korzystających z narkotyków należy uznać za wysoki. Nie ma statystycznie istotnych różnic (p przekracza 0,05) w częstości spożywania alkoholu (kiedykolwiek w życiu) oraz różnych rodzajów narkotyków pomiędzy nieletnimi z Rzeszowa i Białegostoku.

Dokonano analizy zależności między oceną funkcjonowania społeczności lokalnej a podejmowaniem przez ankietowanego nieletniego zachowań patologicznych i stosowaniem używek. Wyniki przedstawiono w tabelach 3–4.

Do weryfikacji postawionej w niniejszym artykule tezy wybrano stosowne merytorycznie pytania z kwestionariusza (w tabelach podano w nawiasach numery pytań z kwestionariusza). Uzyskane wyniki badań zamieszczono w poniższych zestawieniach. W tabelach podano wartości współczynnika korelacji r_{pb} (Pearsona) wraz z oceną jego istotności statystycznej. Symbolem* wyróżniono korelacje istotne na poziomie 0,05.

Tabela 3. Zależność między oceną funkcjonowania społeczności lokalnej a stosowaniem używek

Używki (8.1–8.5)	Ocena prawdziwości stwierdzeń dotyczących społeczności lokalnej (6.7)										
	wielu sąsiadów mniej zna	ludzie w okolicy często robią coś razem	w okolicy jest wiele przestępstw	w okolicy jest dużo narkotyków	jest wiele bójek w mojej okolicy	w okolicy są opuszczone budynki	w okolicy jest wiele budynków	ludzie w okolicy są chętni do pomocy	to jest zżyte sąsiedztwo	ludzie w okolicy są godni zaufania	ludzie w okolicy dobrze się dogadują
alkohol	-0,05*	-0,08*	0,06*	0,11*	0,11*	0,06*	0,10*	-0,08*	-0,08*	-0,11*	-0,08*
marihuana /haszysz	-0,01	-0,01	0,16*	0,21*	0,18*	0,13*	0,18*	-0,07*	-0,04	-0,06*	-0,07*
Relevin	0,00	0,02	0,11*	0,15*	0,10*	0,10*	0,10*	-0,01	0,00	0,00	-0,02
lekkie narkotyki	0,00	0,04	0,18*	0,21*	0,17*	0,12*	0,14*	0,01	0,02	0,00	0,01
ciężkie narkotyki	0,00	0,03	0,14*	0,17*	0,13*	0,11*	0,11*	0,00	0,01	0,00	-0,01

* Wyróżniono korelacje istotne na poziomie 0,05.

Źródło: badania i analiza własna.

Tabela 4. Zależność między oceną funkcjonowania społeczności lokalnej a zachowaniami patologicznymi

Nielegalne zachowania (7.1)	Ocena prawdziwości stwierdzeń dotyczących społeczności lokalnej (6.7)										
	wielu sąsiadów mnie zna	ludzie w okolicy często robią coś razem	w okolicy jest wiele przestępstw	w okolicy jest dużo narkotyków	jest wiele bójek w mojej okolicy	w okolicy są opuszczone budynki	w okolicy jest wiele budynków	ludzie w okolicy są chętni do pomocy	to jest żyte sąsiedztwo	ludzie w okolicy są godni zaufania	ludzie w okolicy dobrane się dogadują
zrobienie graffiti	0,00	0,00	0,13*	0,16*	0,17*	0,14*	0,16*	0,00	-0,02	-0,04	-0,04
wandalizm	-0,01	0,00	0,10*	0,12*	0,14*	0,13*	0,11*	-0,03	-0,02	-0,04	-0,06*
kradzież ze sklepu	-0,01	-0,03	0,04	0,06*	0,07*	0,05*	0,08*	-0,03	-0,03	-0,03	-0,02
włamanie w celu dokonania kradzieży	0,03	0,05*	0,11*	0,16*	0,13*	0,16*	0,13*	0,00	0,03	0,01	0,00
kradzież roweru	0,00	0,01	0,12*	0,15*	0,13*	0,15*	0,11*	-0,01	0,02	-0,01	-0,04
kradzież motoru lub samochodu	0,01	0,03	0,14*	0,19*	0,15*	0,16*	0,11*	0,01	0,04	0,01	-0,01
okradzenie samochodu	0,00	0,04	0,10*	0,14*	0,14*	0,12*	0,11*	0,01	0,01	-0,03	-0,02
groźenie w celu odebrania pieniędzy	0,01	0,03	0,14*	0,16*	0,16*	0,14*	0,11*	-0,01	0,01	0,00	-0,03
kradzież bez przemocy	-0,02	-0,02	0,10*	0,08*	0,08*	0,07*	0,10*	-0,05*	-0,01	-0,05*	-0,05*
noszenie ze sobą broni	0,00	-0,01	0,12*	0,16*	0,14*	0,11*	0,12*	-0,02	-0,01	-0,02	-0,02
udział w bójce w miejscu publicznym	0,01	-0,01	0,10*	0,16*	0,16*	0,10*	0,13*	-0,02	-0,02	-0,02	-0,06*
pobicie z uszkodzeniem ciała	0,00	0,03	0,08*	0,10*	0,12*	0,10*	0,09*	0,00	0,04	0,03	0,02
piractwo internetowe (filmy, muzyka)	-0,08*	-0,12*	0,02	0,01	0,04	0,05*	0,10*	-0,09*	-0,11*	-0,09*	-0,05*
sprzedaż narkotyków	0,05*	0,02	0,12*	0,18*	0,13*	0,12*	0,10*	-0,03	0,03	0,01	-0,02
zranienie zwierzęcia	0,01	0,01	0,16*	0,19*	0,19*	0,15*	0,16*	0,00	0,03	-0,03	-0,03

* Wyróżniono korelacje istotne na poziomie 0,05.

Źródło: badania i analiza własna.

Czynnikami mającymi istotny wpływ na nielegalne zachowania przez nieletnich są negatywne cechy najbliższej okolicy, dotyczące występowania w niej narkotyków, przestępczości, przemocy w postaci bójek, pustostanów i gęstej zabudowy. Korelacje tych czynników z czynami zabronionymi są silniejsze na tle pozytywnych cech społeczności lokalnej. Największy jest wpływ negatywnych cech społeczności lokalnej na takie czyny zabronione jak: znęcanie się nad zwierzętami (rozpiętość wartości współczynnika korelacji r_{pb} wynosi 0,15–0,19), kradzież motoru lub samochodu (0,11–0,19), sprzedaż narkotyków (0,10–0,18), robienie graffiti (0,13–0,17), grożenie w celu odebrania pieniędzy (0,11–0,16), włamanie w celu dokonania kradzieży (0,11–0,16), noszenie ze sobą broni (0,11–0,16), udział w bójce w miejscu publicznym (0,10–0,16), kradzież roweru (0,11–0,15), okradzenie samochodu (0,10–0,14), wandalizm (0,10–0,14). Jedynie piractwo internetowe (filmy, muzyka), kradzież bez przemocy, kradzież ze sklepu, pobicie z uszkodzeniem ciała osiągają wskaźniki korelacji nieprzekraczające 0,10. Zaś pozytywne cechy społeczności lokalnej w opiniach nieletnich, określane jako dobrosąsiedzkie stosunki, rozpoznawalność, współpraca, zaufanie, zżycie, chęć do niesienia pomocy nie skłaniają do czynów zabronionych.

Negatywnie oceniane przez młodzież jej najbliższe otoczenie pod względem ładu przestrzennego, używania narkotyków, popełniania czynów przestępczych, zachowań chuligańskich, wpływa na zwiększanie się ryzyka kontaktu nieletnich z narkotykami, zwłaszcza marihuaną i narkotykami lekkimi. Współczynnik korelacji r_{pb} osiąga w tych dwóch przypadkach najwyższą wartość wynoszącą 0,21. Współczynnik ten w przypadku sięgania po ciężkie narkotyki dochodzi do 0,17, a po alkohol – 0,11.

Postrzegane przez nieletnich zachowania patologiczne w ich lokalnym środowisku motywują ich do zachowań demoralizujących.

Na konieczność podejmowania badań obejmujących wiele krajów świata w projekcie ISRD, które diagnozują zachowania demoralizujące nieletnich wskazuje ogromna ofensywa narkotykowa wobec nieletnich w wieku 15–16 lat. Badania dotyczące używania nielegalnych środków psychoaktywnych przez młodzież w Europie pokazują, że rośnie podaż kokainy, istnieje zwiększona dostępność amfetaminy, metaamfetaminy i ecstasy (MDMA), oferowane są też silnie działające psychostymulanty na bazie katynonów i fenetylamin, syntetyczne opioidy i kannabinoidy (Jędrzejko, Stańczak, Białas, 2018, s. 83). Wyniki badań wskazujące skalę picia alkoholu i używania narkotyków przez nieletnich będących w ostatniej klasie szkoły podstawowej i w gimnazjum w dwóch miastach we wschodniej części Polski nie są zatrważające, ale wskazują na istnienie problemu społecznego, który nasila się u starszych uczniów. Bowiem według badań ESPAD z 2015 r. 50% młodzieży szkół gimnazjalnych i 84% szkół ponadgimnazjalnych pije alkohol, ponadto 19% młodzieży szkół gimnazjalnych i 32% szkół ponadgimnazjalnych używa marihuany (Safjański, Jędrzejko, Kozielewski, 2016, s. 101–124). W Rzeszowie realizowane są co kilka lat badania panelowe obejmujące porównywalną populację uczniów szkół gimnazjalnych. Z wyników badań z 2010 r. widać

było, że 17,0% respondentów upijało się alkoholem, a 6,0% przyznawało się do używania narkotyków, natomiast w badaniach z 2015 r. odpowiednio – 16,1% i 7,6%. Około 14,7% badanych używa „dopalaczy”, a ponadto rozpowszechnione jest użycie marihuany, haszyszu, amfetaminy, czy ekstazy. Używają też nowych substancji psychoaktywnych, a także środków zastępczych, pod którymi należy rozumieć różnorodne leki o charakterze pobudzającym i uspokajającym, środki nasenne i wziewne, które można sobie samemu przygotować, hodują rośliny i grzyby zawierające środki psychoaktywne, z których ziaren, korzeni, liści, czy kory można stworzyć dla siebie narkotyk (Moczuk, 2015, s. 33–53).

Z podanych przykładów badań wynika, że podobnym tematem badawczym zajmuje się w Polsce liczne grono socjologów i pedagogów. Na podstawie przeglądu literatury dotyczącej problematyki zarówno czynów zabronionych popełnianych przez nieletnich, jak i sięgania po używki można wnioskować, że badania koncentrowały się na populacji nieletnich będących uczniami szkół gimnazjalnych i pierwszych klas szkół ponadgimnazjalnych. Wycinek badań zaprezentowanych w niniejszym artykule wpisuje się w tematyczny nurt badaczy patologii młodzieży. Ale uzyskane wyniki są nieco odmienne wobec uzyskanych w innych badaniach, ponieważ były realizowane na populacji nieletnich uczniów szkół podstawowych i pierwszych klas gimnazjów. Badania według założeń projektu ISRD wypełniają więc lukę badawczą, starając się wskazywać motywacje, okoliczności i skalę rozpoczynania demoralizacji nieletnich w zarodku, zanim wybuchnie na szerszą skalę w starszych klasach obecnych szkół podstawowych i w pierwszych klasach szkół średnich zagrażając bezpieczeństwu lokalnemu.

ZAKOŃCZENIE

Analiza wyników badań pozwoliła na weryfikację postawionej w artykule tezy, że na wyższy poziom demoralizacji nieletnich wpływa zakłócanie bezpieczeństwa poprzez patologiczne zjawiska w środowisku lokalnym, zaś poczucie bezpieczeństwa poprzez doświadczanie pozytywnych relacji w najbliższym otoczeniu usposabia nieletnich pozytywnie.

Wyniki badań empirycznych zrealizowanych wśród młodzieży szkolnej z szóstych klas podstawowych oraz pierwszych i drugich klas gimnazjalnych, traktowanych przez prawo jako nieletni, wskazują, że do zachowań demoralizujących motywują negatywne cechy najbliższego otoczenia wskazane w kwestionariuszu ankiety. Pozytywne relacje międzyludzkie we wspólnocie lokalnej nie skłaniają zaś do wykonywania czynów zabronionych i stosowania używek przez nieletnich.

Zaniepokojenie polityków społecznych, socjologów, pedagogów, psychologów, prawników, a przede wszystkim przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania wzbudza zachowania dysfunkcjonalne nieletnich, które osiągnęły w Polsce rozmiary pozwalające je nazwać problemem społecznym. Niepokój

ten jest uzasadniony tym, że znacząca część nieletnich, wskutek swoich niepożądanych zachowań, może w przyszłości znaleźć się w obszarze zainteresowania wymiaru sprawiedliwości.

Wyniki badań prowadzonych w ramach projektu ISRD dostarczają praktycznych implikacji. Poznanie skali przestępczości i patologii wśród nieletnich stwarza faktyczną możliwość informowania władz publicznych o obszarach zagrożonych przestępczością wśród młodzieży. Diagnoza zachowań dysfunkcyjnych nieletniej młodzieży służy do sprawowania efektywnego i odpowiadającego rzeczywistym potrzebom nadzoru pedagogicznego, do podejmowania decyzji wychowawczych. Docelowo projekt ten zakłada budowanie podstaw naukowych dla poprawy życia dzieci i wdrożenia działań mających na celu zapobieganie patologii społecznej.

Wnioskiem o charakterze aplikacyjnym płynącym z badań jest uświadczenie konieczności nowelizacji przepisów prawa, które gwarantować będą działania profilaktyczne prowadzone w środowisku lokalnym w celu zmniejszenia demoralizacji nieletnich.

Dalsze kierunki rozwoju tego typu badań porównawczych przyczynią się do odkrywania oraz badania teorii kryminologicznych związanych z przestępczością nieletnich.

BIBLIOGRAFIA

- Bałandynowicz, A. (2009). Kształtowanie bezpieczeństwa i porządku prawnego w oparciu o model Policji wspólnotowej. W: A. Jaworska, G. Durka (red.), *Wspólnotowa odmiana prewencji kryminalnej*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Błachut, J., Gaberle, A., Krajewski, K. (2004). *Kryminologia*. Gdańsk: Wydawnictwo Arche.
- Bratton, W. (1999). Preventive Program *Quality of the Life*. New York: City of NY Department of Police.
- Broniatowski, K. (2017). *Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w cyberprzestrzeni – regulacje w prawie polskim i unijnym*. Opracowanie przygotowane na zamówienie przewodniczącego Senackiego Zespołu do spraw Bezpieczeństwa Dzieci i lat (Młodzieży w Świecie Wirtualnym), Senatora Łukasza Mikołajczyka, Warszawa: Kancelaria Senatu, Biuro Spraw Senatorskich.
- Działożyński, M. (2012). Community Policing. Pojęcie i zakres funkcjonowania. *Policja*, 4, 2–7.
- Gontarzewski, Z. (2007). Dzielnicowy moderatorem lokalnych koalicji na rzecz bezpieczeństwa. W: A. Jaworska, M. Stefański (red.), *Prewencja i edukacja w kształtowaniu bezpieczeństwa społeczności lokalnej* (s. 51–60). Słupsk: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej w Słupsku.
- Hołyst, B. (2011). *Policja na świecie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jaworska, A., Stefański, M. (2007). *Poczucie bezpieczeństwa publicznego i ocena pracy Policji w percepcji mieszkańców Słupska*. Słupsk: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej w Słupsku.

- Jędrzejko, M. Z., Stańczak, Z., Białas, T. (2018). *Narkotyki. Dopalacze. Nowe środki psychoaktywne. Co warto wiedzieć? Jak chronić dzieci i młodzież?* Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA (ASPRA-JR F.H.U.) i Centrum Profilaktyki Społecznej – Oficyna Wydawnicza von Velke.
- Kaczmarek, T. (1990). Psychospołeczne i ustawowe kryteria odróżniania nieletnich od dorosłych w polskim prawie karnym. *Nowe Prawo*, 1–3, 15–30.
- Kappeler, V. E., Gaines, L. K. (2011). *Community Policing. A Contemporary Perspective*. London, New York: Routledge.
- Kelling, G. L., Coles, C. M. (2000). *Wybite szyby. Jak zwalczyć przestępczość i przywrócić ład w najbliższym otoczeniu*. Poznań: Wydawnictwo Media Rodzina.
- Lubelski, M. J. (1988). *Odpowiedzialność karna młodocianych. Studium nad kryteriami karania*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Miller, L. S., Hess, K. M., Orthmann, C. H. (2014). *Community Policing. Partnerships for Problem Solving*. New York: Delmar Cengage Learning.
- Moczuk, E. (2015). *Młodzież Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole i używania środków psychoaktywnych i uzależnień behawioralnych*. Rzeszów: Urząd Miasta Rzeszów, Stowarzyszenie „Pomoc”.
- Moczuk, E. (2009). *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa lokalnego*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Pieprzny, S. (2007). *Policja. Organizacja i funkcjonowanie*. Kraków: Zakamycze.
- Płowucha, S. (1995). Straże komunalne – prawne podstawy działania, kompetencje w zakresie bezpieczeństwa lokalnego. W: M. Filar (red.), *Problemy bezpieczeństwa lokalnego. Materiały I Konferencji Krajowej*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Safjański, T., Jędrzejko, M. Z., Kozielski, J. (2016). Skala i charakter używania narkotyków i dopalaczy w Polsce. Przestępczość narkotykowa. W: M.Z. Jędrzejko (red.), *Narkotyki i dopalacze. Zjawisko, zagrożenia, rozpoznawanie zachowań, profilaktyka*. Warszawa–Milanówek: Oficyna Wydawnicza Aspra-JR.
- Skiba, F. (2013). Duże miasta i ich problemy społeczne. *Przegląd Policyjny*, 1, 208–232.
- Sochacki, A. (2008). *Postępowanie w sprawach nieletnich*. Słupsk: Wydawnictwo Szkoły Policji w Słupsku.
- Sowa, K. Z. (1988). Lokalizm, centralizm i rozwój społeczny. *Państwo i Kultura Polityczna. Zeszyty Politologiczne*, 5.
- Spelman, W., Eck, J. E. (1989). *Problem-Oriented Policing*. Washington: National Institute of Justice, Research in Brief.
- Trojanowicz, R. C., Carter, D. (1988). *The Philosophy and Role of Community Policing*. Michigan: Michigan State University.
- Wieruszewska, M. (1989). Tożsamość kulturowa jako wartość i czynnik konstytutywny społeczności lokalnej. W: B. Jałowicki, K. Z. Sowa, P. Dudkiewicz (red.), *Społeczności lokalne. Teraźniejszość i przyszłość* (s. 302–324). Warszawa: IGP UW.
- Ustawa z 6 kwietnia 1990 r. o Policji (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz.).

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest próba ukazania znaczenia stosunków międzyludzkich i wybranych przykładów patologii społecznej w społecznościach lokalnych w kontekście determinant przejawów

demoralizacji nieletnich. Postawiono tezę o wpływie na demoralizację nieletnich patologicznych cech środowiska lokalnego i usposabianiu nieletnich pozytywnie w wyniku poczucia bezpieczeństwa poprzez doświadczanie pozytywnych relacji w najbliższym otoczeniu. Została ona poddana weryfikacji w oparciu o wyniki ilościowych badań empirycznych przeprowadzonych metodą sondażową, za pomocą techniki ankietowania uczniów w szkołach podstawowych i gimnazjach w Białymstoku i Rzeszowie, przy zastosowaniu kwestionariusza ankiety w formie elektronicznej. Na podstawie przeprowadzonych analiz wyników badań ankietowych można stwierdzić, że postrzegane przez nieletnich zachowania patologiczne w ich lokalnym środowisku motywują ich do zachowań demoralizujących. Czynnikiem mającym istotny wpływ na nielegalne zachowania przez nieletnich są negatywne cechy najbliższej okolicy, dotyczące występowania w niej przestępczości i innych czynów karalnych jak bójki, kontaktów z substancjami psychoaktywnymi. Do zachowań demoralizujących pobudza także możliwość spotkań gangów młodzieżowych w pustostanach i szukanie kryjówek w gęstej zabudowie. Natomiast pozytywne cechy społeczności lokalnej w opiniach nieletnich, określane jako dobrosąsiedzkie stosunki, rozpoznawalność respondenta, współpraca, zaufanie, życie i chęć udzielania pomocy wpływają na wzrost bezpieczeństwa w środowisku zamieszkania. Diagnoza motywacji młodego pokolenia do zachowań zarówno pozytywnych, jak i negatywnych przyczynia się do wypracowania programów prewencji i profilaktyki wpływających na podniesienie poziomu bezpieczeństwa.

Słowa kluczowe: społeczności lokalne, bezpieczeństwo lokalne, nieletni, przejawy demoralizacji.

Security in the local community in the context of manifestations of the demoralization of minors

Summary

The purpose of this article is to attempt to show the importance of interpersonal relations and selected examples of social pathologies in local communities in the context of the determinants of manifestations of juvenile demoralization. A thesis has been put forward about the impact of the local environment on the demoralization of juvenile pathological features, and positively on the disposition of minors as a result of a sense of security through experiencing positive relationships in the immediate environment. It has been verified based on the results of empirical research carried out with a survey method, using the technique of surveying pupils in primary and junior high schools in Białystok and Rzeszów, based on an electronic questionnaire. From an analyses of the survey results, it can be concluded that the pathological behaviours in their local environment experienced by minors motivated them to demoralizing behaviour. The factors that had a significant impact on illegal behaviour by minors were the negative features of the immediate area, such as the occurrence of crime and other punishable acts, including fighting, drugs, violence as well as vacant and dense buildings. Demoralizing behaviour was also stimulated by the possibility of meeting youth gangs in vacant buildings and looking for hiding places in dense buildings. On the other hand, the positive features of the local community, in the opinions of minors, defined as good neighbourly relations, respondent's recognition, cooperation, trust, life and a willingness to provide assistance did not incline them to criminal acts. Diagnosing the motivation of the young generation to behave both positively and negatively can contribute to the development of prevention and prophylaxis programs intended to improve the level of safety.

Keywords: local communities, local security, minors, manifestations of demoralization.